

Дәріс №11. Роберт Кокс және неограмшизм

Дәріс жоспары:

1. Неограмшизм теориясының халықаралық қатынастардағы маңызы.

2. Неограмшизмнің негізін қалаушы саясаттанушы Роберт Кокс.

Дәріс мақсаты: студенттерге неограмшизм халықаралық қатынастарға тиесілі негізгі идеяларын, Роберт Кокстың негізгі идеялары туралы түсіндіру.

Оқытудың техникалық құралдары: слайдтар, презентациялар, электрондық оқулық.

Дәрістің оқыту әдістері мен түрлері: проблемалық оқыту технологиясы, дамыта оқыту технологиясы.

Дәріс мазмұны: 1. Неограмшизм (Neo-Gramscianism) – халықаралық қатынастар мен жаһандық саяси экономиканы зерттеуге негізделген сыни теория. Бұл теория әртүрлі идеяларды, институттарды және олардың материалдық мүмкіндіктерін, олардың мемлекеттік білім берудің нақты контурларын қалай қалыптастыратынын зерттейді. Бұл теорияның негізгі идеяларына Антонио Грамшидің еңбектері қатты әсер етеді. Неограмшизм нақты әлеуметтік күштердің, мемлекеттердің және басым идеологиялық құрылымдардың әлемдік тәртіпті қалай анықтайтынын және қолдайтынын талдайды. Осыған сүйене отырып, неограмшистік тәсіл реалистік ой мектебі мен либералды теория арасындағы көпжылдық тоқырау мен қайшылықтарды бұзады. Бұл тәсіл екі бағыттың теориялық негіздерін белгілі бір әлемдік тәртіптің бөлігі ретінде тарихтайды және функционалды және құрылымдық компонент арасындағы қатынастарда өзара байланысты табуға тырысады. Бұл теорияның басталуы "әлеуметтік күштер, мемлекеттер және әлемдік тәртіп: халықаралық қатынастар теориясынан тыс" мақалаларымен, 1981 жылғы *Millenniu* (*Millenniu*) №10 журналында және "Грамши, гегемония және халықаралық қатынастар: әдіс туралы Эссе" 1983 ж.-Йорк университетінің құрметті профессоры Роберт В. Кокс. 1981 жылғы мақаласында, Кокс халықаралық қатынастарды сыни тұрғыдан зерттеуді талап етеді, бұл тарихи құрылымдардың пайда болуын, табиғатын және дамуын терең зерттемейтін, бірақ, мысалы, мемлекеттер арасында "анархиялық" қатынастар бар деп қабылдайтын әдеттегі "проблемаларды шешу" теорияларына қарама-қарсы.

Алайда, Кокс өзінің келесі мақаласында Грамшидің ойларын жаһандық саяси экономикадағы күш құрылымдарын талдау үшін қалай қолдануға болатындығын көрсеткеніне қарамастан, неограмшизм белгісін жоққа шығарады. Грамшаның гегемония туралы тұжырымдамасы, реалистерден мүлдем өзгеше, әсіресе жемісті болып шығады. Оның "тарихи блок" тұжырымдамасы - материалдық мүмкіндіктердің басым конфигурациясы, жеке және ұжымдық іс-әрекеттің шеңберін анықтайтын идеология мен институттар және тарихи блоктарды қалыптастырудың

"органикалық зиялылары" ретінде әрекет ететін элита сияқты теориялары да жемісті және маңызды болды. Неограмшистік тәсілді Кокстың әріптесі Стивен Гилл де сәл өзгеше жолмен жасады. Гилл-Торонтодағы Йорк университетінің саяси ғылымдарды зерттеудің құрметті профессоры. Гилл үшжақты комиссияның элитасы неолиберализм идеологиясын (қазіргі уақытта Гегемонияны) және "Вашингтон консенсусын" қалыптастыруда, содан кейін билік пен қарсылықтың жаһандануына қатысты "органикалық интеллигент" ретінде қалай әрекет еткенін қарастыруға үлес қосты. Мұның бәрін ол өзінің "жаңа әлемдік тәртіптегі күш пен қарсылық" (2003) кітабында қамтыды.

Неограмшизм өзінің идеологиясында Хенк Овербек деп атайтын тәсілді қолданады трансұлттық тарихи материализм, яғни "мемлекеттік білім мен мемлекетаралық саясатты капиталды жинақтау мен таптардың қалыптасуының трансұлттық динамикасының сәттері ретінде анықтайды". Бұл тәсіл позитивизм мен конструктивизмге қарама-қайшы келеді, олар негізгі тәсілдерді "субъект пен объектіге бөлінуден бас тарту" арқылы қарастырады ... және шындықты түсінудің диалектикасын динамикалық жиынтық ретінде және қарама-қайшылықтардың бірлігі ретінде қабылдау".

Бүкіл теорияның негізі-гегемонияға деген ерекше көзқарасы. Неограмшистердің гегемония туралы көзқарасы шындықтан өзгеше. Реалистер гегемонияны "мемлекеттің (мемлекеттер тобының) басым күші" деп санайды.

Неограмшистер гегемонияға таптық қатынастар тұрғысынан қарайды. Егер ол өзінің үстемдігін институттар мен концессиялар (концессиялар) арқылы заңдастырса, сынып гегемония болып саналады. Сынып мемлекеттің ресми саяси құрылымдарында үстемдік орнатқан кезде, ол тарихи блок болып табылады. Неограмшистер жаһандану процесіне байланысты неолибералды трансұлттық тарихи блок бұрыннан бар немесе енді ғана пайда бола бастады деп мәлімдейді.

Неограмшистер қолданатын тағы бір ұғым-қарсы гегемония ұғымы. Контргегемония ұғымы әлеуметтік, экономикалық және саяси институттардың нормативтік қызметін балама түсіндіруді білдіреді. Егер контргегемония жеткілікті түрде өссе, онда ол пайда болған тарихи блокты алмастыра алады. Неограмшистер Макиавеллидің "позиция соғысы" және "қозғалыс соғысы" сияқты терминдерін осы түрлендірудің қалай мүмкін болатынын түсіндіру үшін қолданады. "Позиция соғысында" қарсы гегемониялық қозғалыстар сендіру және насихаттау арқылы гегемониялық тәртіп туралы пікірмен бөлісетін адамдардың санын көбейтуге тырысады; "қозғалыс соғысында" құлату, күштеп немесе демократиялық жолмен кеңейген контргегемониялық тенденциялар қазіргі гегемония жаңа тарихи блок ретінде бекітілді. Жоғарыда айтылғандай, неограмшизм теориясының басталуы Роберт Кокстың мақалалары болды.

2.Роберт Кокс 1926 жылы дүниеге келген. Ол саясаттанудың алғашқы профессоры және Біріккен Ұлттар ұйымының қызметкері. Ол Британдық халықаралық саяси экономика мектебінің интеллектуалды көшбасшыларының бірі ретінде танымал және ресми зейнеткерлікке шыққаннан кейін ғалым ретінде белсенді. Ол әлі күнге дейін дәрістер жазады және береді. Қазіргі уақытта Йорк университетінің саяси ғылым және қоғамдық-саяси ой профессоры.

Кокс 1947 жылдан бастап Швейцарияның Женева қаласында Халықаралық еңбек ұйымында (ХЕҰ) жұмысын бастады. 1965 жылдан 1971 жылға дейін ол ХЕҰ халықаралық институтының еңбекті зерттеу бөлімінің директоры қызметін атқарды. ХЕҰ-дан шыққаннан кейін Кокс Колумбия университетінде сабақ берді. 1977 жылдан 1992 жылға дейін ол Канаданың Торонто қаласындағы Йорк университетінде саясаттану профессоры болды.

Кокстың алғашқы ғылыми үлесі әдеттегідей болды және ХЕҰ-дағы тәжірибесінен туындайтын Халықаралық ұйымдарға назар аударды, бірақ ол көп ұзамай радикалды көзқарастарды қабылдады. Кокс өзінің ғылыми қызығушылықтарын "әлемнің қалыптасуына негіз болатын құрылымдарды" түсіну ретінде сипаттайды. Роберт Кокстың ең танымал шығармалары-1973 жылы Г. Джейкобсонмен бірге жазылған "эсер ету анатомиясы: халықаралық ұйымдарда шешім қабылдау"; "өндіріс, билік және әлемдік тәртіп" (1987). "Әлемдік тәртіпке көзқарастар "(1996) және" бірнеше әлемнің саяси экономикасы: билік, мораль және өркениет туралы сыни ойлар " (2002) жарияланған еңбектер.

Әрі қарай, 1983 жылғы "Грамши, гегемония және халықаралық қатынастар: әдіс туралы эссе" мақаласында Кокс айтқан негізгі идеяларды қарастырайық. Кокстың Грамшидің гегемония және онымен байланысты ұғымдар туралы түсінігі ашылады. Кокс бұл ұғымдарды әлемдік тәртіп мәселесін түсінуді деформацияламай, негізгі мағынасын сақтай отырып, қалай бейімдеуге болатындығын көрсетеді. Кокстың өзі өзінің мақаласы туралы "Грамшидің саяси зерттеу теориясын сынға алмайды, тек оның теориясынан қазіргі халықаралық қатынастар теориясын қайта қарауға пайдалы кейбір идеяларды шығарады" дейді. Қағаздағы Кокс гегемония теориясының шығу тегіне тоқталады. Ол екі негізгі бағыт бар екендігі туралы жазады Грамши гегемониясының идеялары. Біріншісін большевиктік революция стратегиясы мен Кеңестік Социалистік мемлекет құруға қатысты үшінші Интернационал шеңберіндегі пікірталастардан іздеу керек. "Грамши, шын мәнінде, үшінші Интернационал шеңберінде насихатталған идеяны қабылдады: жұмысшылар одақтас таптарға гегемония және сыныптардың жауына диктатура жасайды". Кокстың айтуынша, Солтүстік Еуропада, капитализм алғаш құрылған елдерде буржуазияның гегемониясы ең түбегейлі тамыр жайған. Грамши гегемониясының идеяларына әкелетін екінші жол Макиавеллидің

жазбаларында байқалады және Тұжырымдаманың әлеуетті қолдану аясын одан әрі кеңейтуге көмектеседі. Грамши Макиавеллидің, әсіресе "Егемен" жұмысында жаңа мемлекет құру мәселесі бойынша жазғанын талдады.

Кокс Грамши гегемониясының тұжырымдамасы халықаралық немесе әлемдік деңгейде қолданыла ма деп ойлайды. Гегемония тұжырымдамасын әлемдік тәртіпте қолданған кезде гегемония кезеңі қашан басталатынын және қашан аяқталатынын анықтау маңызды. Әлемдік гегемония құрылған кезеңді гегемониялық деп атауға болады, ал гегемониясыз үстемдік басым болатын кезең гегемониялық емес. Мұны суреттей отырып, Кокс өткен ғасыр мен қазіргі уақыттың жартысын қарастырады, төрт түрлі кезеңге бөлінген, 1845-1875, 1875-1945, 1945-1965 және 1965 жылдан қазіргі уақытқа дейін.

Бірінші кезең (1845-75) гегемониялық болды: Ұлыбританияның әлемдік экономикасы орталық ретінде болды. Ұлыбритания Еуропадағы күштердің тепе-теңдігін сақтады, осылайша континентальды мемлекеттердің күштерінен гегемонияның кез-келген қиындықтарын болдырмады. Ұлыбритания теңіздегі ең жоғары күш болды және нарық ережелерімен перифериялық елдердің бағыныштылығын қамтамасыз ету мүмкіндігіне ие болды.

Екінші кезеңде (1875-1945) бұл функциялардың барлығы жойылды және жоғалды. Елдер Британдық үстемдікке таласты. Еуропадағы күштердің тепе-теңдігі тұрақсыз болды. Тарихта гегемониялық емес кезең болды.

Үшінші кезеңде, екінші дүниежүзілік соғыстан кейін (1945-65) Америка Құрама Штаттары XIX ғасырдың ортасында Ұлыбритания билігі сияқты негізгі құрылымы бар жаңа гегемониялық әлемдік тәртіпті құрды, бірақ күрделі әлемдік экономика мен ұлттық қоғамдарға әкелген институттар мен доктриналармен экономикалық дағдарыстың саяси салдарына сезімтал болды.

Бірақ 1960 жылдардың аяғынан 1970 жылдардың басына дейін мұндай американдық әлемдік тәртіп енді тиімді және тиімді болмайтыны белгілі болды. Тарихи тұрғыдан алғанда, гегемониялық болу үшін мемлекеттер әмбебап болған әлемдік тәртіпті тауып, қорғауы керек, яғни. бір мемлекеттің басқаларды тікелей қанау тәртібі емес, бірақ көптеген мемлекеттердің (немесе, ең болмағанда, гегемонияның қолы жететіндердің) сәйкес келетін мүдделерді таба алатын тәртібі. өз мүдделерімен.

Әлемдік үстемдік, осылайша, ең алдымен, үстем әлеуметтік тап орнатқан ішкі (ұлттық) гегемонияның сыртқы кеңеюі болып табылады. Халықаралық деңгейдегі Гегемония мемлекеттер арасындағы тәртіп қана емес. Бұл әлемдік экономикадағы барлық елдерге енетін және оған бағынатын басқа өндіріс тәсілдерін байланыстыратын үстем өндіріс режимімен тәртіп. Сонымен қатар, бұл әртүрлі елдердегі әлеуметтік

таптарды байланыстыратын халықаралық әлеуметтік қатынастар кешені. Дүниежүзілік гегемония әлеуметтік құрылым, экономикалық және саяси құрылым ретінде сипатталады. Ол тек бір компонент жұмыс істегенде немесе басым болған кезде өмір сүре алмайды. Гегемония-бұл барлық үш құрылымның өзара әрекеттесуі. Тек осы жағдайда ғана Бүкіләлемдік гегемония мүмкін. Әлемдік гегемония, сонымен қатар, мемлекеттер үшін және ұлттық шекарадан тыс әрекет ететін азаматтық қоғам күштері үшін жалпы мінез - құлық ережелерін белгілейтін әмбебап нормаларда, институттар мен механизмдерде көрінеді-өндірістің басым әдісімен сақталатын ережелер. Әлемдік гегемонияның әмбебап нормалары көрсетілген тетіктердің бірі-халықаралық ұйым. Халықаралық ұйым гегемония және идеология институттары дамыған процесс ретінде жұмыс істейді. Халықаралық ұйым гегемония және идеология институттары дамитын процесс ретінде жұмыс істейді. Гегемонның еркін білдіретін халықаралық ұйымдардың ерекшеліктерінің қатарына мыналар жатады:

1. Ұйымдар гегемониялық әлемдік тәртіпті кеңейтуге ықпал ететін жалпы ережелерді қамтиды.
2. Олар өздері осындай әлемдік тәртіптің өнімі.
3. Олар әлемдік тәртіп нормаларын идеологиялық тұрғыдан заңдастырады.
4. Олар шеткі елдердің элиталарын біріктіреді.
5. Олар контргегемониялық идеяларды сіңіреді.й

Сондай-ақ, Кокс контргегемонияның болашағы туралы айтады. Ол әлемдік экономикадағы ұзаққа созылған дағдарыс (оның басталуы 1960 жылдардың аяғы мен 1970 жылдардың басында болуы мүмкін) контргегемониялық мәселелерге әкелуі мүмкін кейбір кәсіпорындар үшін қолайлы деп жазады.

Халықаралық өндіріс нәтижесінде пайда болған жаңа жұмысшы табын біріктіру және шаруалар мен қалалық маргиналдар үшін көпір салу үшін жаңа тиімді саяси ұйым қажет болады. Онсыз жергілікті саяси элиталар, тіпті сәтсіз революциялық ауысымның нәтижесі болып табылатын, өз билігін монополиялық-либералды әлемдік тәртіппен нығайтатын процесті елестетуге болады. Монополиялық-либералды гегемонияны қайта құру ұлттық институттар мен тәжірибелердің көптеген түрлерін, соның ішінде салаларды ұлттандыруды реттей отырып, трансформизмді (trasformismo) жүзеге асыруға әбден қабілетті болады.

Қорытындылай келе, Роберт Кокс әлемдік тәртіпті өзгерту міндеті ұлттық шекаралар шеңберінде жаңа тарихи блок құру үшін ұзақ, көп уақытты қажет ететін күш-жігерден басталады деген қорытындыға келеді. Қазіргі әлемдік тәртіпке келетін болсақ, Кокс өзінің теориясын сыни тұрғыдан бағалай отырып, бүгінде әлем екі мүмкін сценарий бойынша дами алады дейді. Егер әлемдік тәртіпті бүгінде қалай пайда болатынын қарастыратын болсақ, онда басым тарихи құрылым бар, сонымен қатар

күштердің балама тарихи конфигурациясында жұмыс істейтін қоғамдық күштер бар. тарихи құрылымдар.

Осы сценарийлердің бірі-американдық қуаттың салыстырмалы түрде құлдырауы әлемдік күштердің бірнеше орталықтары бар плюралистік әлемнен төмен. Бұл күштер 19 ғасырдағы электр желісінің еуропалық тепе-теңдігіне ұқсас, бірақ қазір әлемдік масштабта үнемі реттелетін вивенди модусының үздіксіз келісімі ретінде әрекет етеді. Бірақ билік қатынастарын түзету бойынша келіссөздердің осы процесіне бір қауіп төнеді-бұл бүкіл адамзатқа қысым жасайтын жаһандық жылыну мен биосфераның нәзіктігі мәселесі және планетаны құтқарудың ортақ мүдделеріне жеке мүдделерді үйлестіруде табысқа жету керек. Тағы бір сценарий-американдық жағынан басым жағдай болып табылатын әлемдік үстемдік үшін күресті жалғастыру АҚШ күштерін Еуразиялық державаның әлеуетті нығаюына қарсы итеріп, "үстемдіктің толық спектрі" болып табылады. АҚШ жүргізіп жатқан терроризмге қарсы соғыс АҚШ-тың әлемдік үстемдік қажеттілігін қалпына келтіреді.

Деңгейлік тапсырмалар:

1—деңгейлік сұрақ. Антонио Грамши деген кім ?

1—деңгейлік сұрақ. Роберт Кокс деген кім?

2—деңгейлік сұрақ. Кокстың контргегемония туралы пікірі?

2—деңгейлік сұрақ. Неограмшизм теориясының халықаралық қатынастардағы маңызы

3—деңгейлік сұрақ. Гегемонның еркін білдіретін халықаралық ұйымдардың ерекшеліктерін атаңыз?

ОБӨЖ тапсырмалары: Неограмшизм теориясы.

БӨЖ тапсырмалары: Неограмшизм — халықаралық қатынастар мен жаһандық саяси экономиканы зерттеуге негізделген сыни теория.

Негізгі әдебиеттер:

1. Л.М.Иватова, Ә.С.Қайдарова, Ә.Т.Мухитденова. Халықаралық қатынастар теориясы, оқу құралы, 2019
2. Л. К.Торбьорн, Қазақ тіліне ауд.Н.Сайбекова, Ж.Бурибаева. Халықаралық қатынастар теориясының тарихы. Монография. Алматы: Дәуір, 2017.
3. Д.М.Мажиденова, К. Г.Шерьязданова. Теория международных отношений. Оқу құралы, 2019.
4. И.А.Черных. Теория международных отношений. Учебное пособие. Алматы, 2019.

5. А.Г.Дугин. Геополитика и Международные Отношения. Т. 1, Монография, М.: Евразийское Движение, 2012.
6. M.Criffiths. Uluslararası ilişkilerde temel düşünürler ve teoriler. Ankara, 2011.
7. T.İskit. Diplomasi: Tarih, teorisi, kurumları ve uygulaması. Ankara, 2012.

Қосымша әдебиеттер:

1. Антюхина-Московченко В.И., Злобин А.А., Хрусталеv М.А. Основы теории международных отношений.-М.,2014
2. Введение в теорию международных отношений./Под ред. А.С.Манькина.-М.,2014
3. Загорский А.В., Лебедева М.М. Теория и методология анализа международных переговоров.-М.,2014
4. Назарчук А.В. Этика глобализирующегося мира. - М., 2014.
5. Цыганков П.А. Международные отношения. М., 2014.
6. Rosenau J. Turbulence in the World Politics. L., 2014.